

Україна - лінія цивілізаційного зламу

Американський вчений С. Хантингтон (див. «Столкновение цивилизаций» // Полис. - 1994 -№1 - С.37) вважає, що найбільші конфлікти майбутнього розгортатимуться вздовж ліній зламу двох цивілізацій - Європейської та Азіатської. І на це треба зважати, бо історично наша доля значною мірою з цим пов'язана. Таке протистояння, як вважають вчені історики, стане панівним в світовій політиці у сучасному тисячолітті.

Потрапивши на 250 років в залежність від Золотої Орди руські землі від Новгороду і до Суздаля стали, по суті, невід'ємною складовою Орди. Внаслідок цього вони трансформувалися, як вказував М. Бердяєв у «Християнізованому варіанті татарського ханства». Росія залишилася осторонь основних процесів європейської культури, історії. «Русь не звільнилася від татаро-монгольського ярма, а успадкувала його гени, стала продовженням Орди», зазначає російський вчений Ю. Афанасьєв. В цей період і закладаються основні риси російського імперіалізму: тоталітарність влади, невизнання особистості та приватної власності, терор, як засіб впливу. Росія взяла певний тип влади, який принципово відрізняється від західноєвропейського. Ця влада визнає лише себе за вершину, а решту суб'єктів пригнічує і знищує.

По-іншому складалося суспільно-політичне життя на території України. Вона, навіть втрачаючи державність, не опинялась осторонь європейського історичного процесу, а її значна частина (Західна (окрім радянського періоду) завжди була вмонтована в європейські процеси, починаючи з Магдебурзького права. Тут існували незалежні суди, козащина з її виборністю від гетьмана до кошового, рівністю, демократією, відкритістю; було розвинене книгодрукування, мережа братських шкіл, багато українців здобували освіту в європейських університетах. Культура ж Московщини розвивалася осторонь європейської (до Петра І), що і привело до великої різниці між Московською і Київською державами. Навіть найвища знать Росії вважалася холопами царя. Після Батієвої навали князі, бояри, дружинники частково були фізично винищені. Нова знать призначалася князями не за ознакою родовитості, а на підставі особистої відданості. Це часто були вихідці з бідного і безродного населення, тому вони мешкали при князівському дворі, звідки і пішла їх назва - дворяни. Реформи Петра І, на думку М.Драгоманова, були не чим іншим, як адміністративним запровадженням у Великоросії того, що природним шляхом існувало раніше в Україні. Після включення України в Російську імперську систему почався період русифікації української нації, її асиміляція, який не припиняється і в роки незалежності. Отож, ще не сформувавшись у національну державу, Україна була відірвана від європейського цивілізаційного процесу і кинута в азіатчину. Перейшовши у 1552 році кордон Казанського ханства, що розділяє Європу та Азію, Росія започатковує 450-літній період територіального розширення, збільшивши свою територію у 36 разів - від Казані до Сан-Франціско. Націоналізм був принесений у жертву імперіалізму.

Розмежування торкнулося і російської православної церкви. Якщо на Заході існував принцип розмежування держави від церкви, політичної влади від духовної, то Росія, наслідуючи Візантію, основою своєї державності зробила не національний і правовий, а конфесіональний і династичний принципи (самодержавність і православ'я). Ось через що росіяни усвідомлюють себе більш православною нацією, аніж світською. Тут православне і національне злилися в одне поняття.

Третя особливість російського цивілізаційного процесу - специфічні риси економічного устрою та господарської діяльності. Для Заходу характерним в економічній системі є індивідуалізм і рівність. Індивідуальна свобода стала фундаментом, цінністю, що лежить в основі західної цивілізації. Росія за основу економічного устрою взяла азіатський спосіб виробництва - общину, общинний спосіб виробництва, землекористування. І це вплинуло на формування російської ментальності. Тут (пам'ятаємо колгоспи) відсутні стимули до ініціативи, пасивність, фаталізм, відкидався дух підприємництва (за радянських часів за це судили). Така ситуація зумовлювала постійний пошук нових земель, в т.ч. і з допомогою війн.

Російська цивілізація відрізнялася від західної ще й тим, що у неї домінувало верховенство держави над господарським устроєм. На державу дивились як на ідола, як на ікону. Особистість - ніщо, держава - все («Сперва думай о Родине, а потом - о себе»). Особливість Росії в тому, що тут держава утвердилась раніше, ніж склалися економічні умови для її утворення. Економіка управлялася адміністративними (не ринковими) методами, чого на Заході не було.

Ознака російського буття - тоталітаризм державного життя, східний деспотизм, повне безправ'я населення перед державою, віра у всемогутність верховної влади, зневага до її законів. Як наслідок, - неймовірний за своїми масштабами та впливом бюрократичний апарат. «Росія - пише В.Ключевський – управлялася не аристократією та демократією, а бюрократією - купкою осіб.» Сьогодні Росія перебуває в більш вигідному становищі: стабільна політична ситуація, визначена мета, єдина ідеологія, є лідери і патріотизм, з нею рахуються у світі. Всього цього у нас ще немає і в цьому плані нам ще довго працювати.

УДК 001.11:165.744

В.Т.Кирильчук, доц., канд. філ. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Соціальна обумовленість науки

Аналіз науки як цілісної системи обумовлений її багаторівневою сутністю. Сучасна наука досліджується у найрізноманітніших аспектах: політико-економічному, історико-науковому, наукознавчому, державознавчому, етичному, естетичному, прогностичному, психологічному та ін. Вирішальне значення для правильного визначення шляхів подальшого розвитку науки мають філософський, особливо логіко-гносеологічний і соціологічний аспекти дослідження.

З позицій логіко-гносеологічного підходу, наука розглядається як системи знань. Наукове знання являє собою ідеальне утворення, специфічне духовне явище, необхідний компонент науки, без якого вона не існує як цілісність. Однак наукові знання – це ще не наука в справжньому розумінні. Такою наука стає лише тоді, коли здійснюється процес створення нового знання. Продуктом науки є нові знання.

Дослідження процесу виникнення нового наукового знання в цьому аспекті передбачає свій підхід до проблеми, інший, ніж той, який необхідний при логіко-гносеологічному аспекті аналізу того ж процесу.

Розуміння науки як системи знання цілком правомірне, оскільки її функцією є пізнання. І, звичайно, такий підхід до науки може бути цілком придатним для логіки